

Eva Marija Jurešić

JEŽEVA KUĆICA: IZMIŠLJANJE BOLJEG SVIJETA

SAŽETAK

Kroz pregled društveno-političkih sukoba koji su popratili izbacivanje *Ježeve kućice* (Branko Ćopić 1949) s hrvatskog popisa obavezne osnovnoškolske lektire, oslikava se post-jugoslavenski obrazovno-politički kontekst, uvelike usidren u izgradnji nacionalnog identiteta i brisanju tragova socijalističkih i antifašističkih ideja iz školskih kurikulumata. Istražuju se potom mogućnosti odnosa dječje književnosti s problematikom stvarnog svijeta i nude smjernice za suvremeno, radikalno čitanje *Ježeve kućice* kao uporišta za razvoj političke imaginacije koja se pak povratno primjenjuje na one paradigme koje su dovele do Ćopićevog izгона iz škola.

KLJUČNE REČI

antifašizam, dječja književnost, Ježeva kućica, Jugoslavija, lektira, nacionalizam, obrazovanje, politička imaginacija, radikalna književnost

Uvod

U beogradskom Muzeju Jugoslavije u trenutku pisanja ovog rada i dalje stoji izložba posvećena Branku Ćopiću i njegovoj *Ježevoj kućici*, pod nazivom *Izmišljanje boljeg sveta*. Na izložbi, „Svet fikcije je isprepletan sa elementima stvarnosti, a soba pisca, pored dokumentarnog materijala, predstavlja i rekreaciju mesta kreativnosti, odnosno mesta na kojem nastaju Ćopićeva dela, taj izmaštani bolji svet“ (muzej-jugoslavije.org). Izraz „bolji svet“ izvađen je iz Ćopićevog intervjua u kojem je rekao: „Nekad mi se čini da je dečija literatura samo jedan vid bežanja od stvarnosti, od sukoba sa njom. Od neljudskog sveta čovek se spasava vraćanjem u detinjstvo, izmišljajući novi svet koji je bolji i ljudskiji od onoga koji ga okružuje“.

Bježi li dječja književnost od stvarnosti ili se njome aktivno bavi? Što se o „neljudskom svetu“ uči u školi i koju ulogu u tome igra književnost? Zašto se *Ježeva kućica* ne čita u školama? U nastavku rada istražiti ću što bismo danas, u tradiciji radikalne pedagogije, mogli iščitati iz *Ježeve kućice*, kao i ono što se o hrvatskom društvu može iščitati iz Ćopićevog izгона s popisa lektire.

1. Lektirna previranja

Obrazovanje je vječno poprište političkih sukoba koji se u hrvatskom školstvu obično svode na pitanja o tome moramo li djecu čuvati od osjetljivih tema ili ih suočavati s njima, treba li njihov odgoj biti sekularan ili vjerski te kako pristupiti raznim elementima utemeljujućeg narativa hrvatske države. Te se borbe često koncentriraju upravo na popis lektire, posebno onaj za osnovne škole. *Ježeva kućica* jedno je od djela čije je uvrštavanje odnosno izbacivanje s popisa lektire bilo popraćeno simptomatičnim raspravama koje ilustriraju (post)jugoslavenske društvene strukture i lomeve od '60-ih do danas.

Za manje od pet mjeseci, izložbu *Izmišljanje boljeg svijeta* vidjelo je preko pedeset tisuća posjetitelja. Popularnost *Ježeve kućice*, prvi put objavljene 1949. godine, ne jenjava unatoč hiperprodukciji i nikad većoj dostupnosti sadržaja namijenjenog djeci. Dio je življene dječje i odrasle kulture, često se citira, nalazi u ovom ili onom izdanju na mnogobrojnim kućnim policama, priređuje u obliku predstava, sluša u obliku audio priča.

Ipak, *Ježeva se kućica* već više od dvadeset godina ne nalazi na popisu lektire – s lektirnog popisa u koji je uvrštena 1960. godine izbačena je 1993. – u valu rekonstitucije hrvatskog nacionalnog identiteta i revizije njegovih povijesnih čimbenika. Između 1960. i 1993. Branko Ćopić je, uz Vladimira Nazora, bio najzastupljeniji književnik Narodnooslobodilačke borbe u čitankama hrvatskog jezika.

Poema je 2019. godine vraćena na popis, ali onaj izborni. Tadašnja ministrica Divjak je o tome emfatično izjavila: „Zazivamo reformu koja će biti nalik finskoj reformi i sustavu gdje je sloboda i autonomija učitelja ono na čemu se reforma gradi i mi moramo vjerovati u njih. Ja vjerujem u učitelje! Prema tome, treba im dati slobodu izbora“ (Kralj 18. 2. 2019). O problematičnosti takvog pristupa poentira Marijana Hameršak: „Sredinom 20. stoljeća (...), izbornost je bila primarno vezana uz nedovoljan broj primjeraka neke knjige. Pitanje izbornosti lektire odnedavno se, konkretno vezano uz sporan popis, vezuje i uz pitanje slobode izbora. Vidim u tome banalizaciju uloge obrazovne tradicije koje smo dio, napora učenika, nastavnika, stručnjaka. To mi se čini kao još jedan pokušaj privatizacije javne sfere. Kao pokušaj tumačenja kompleksnih društvenih pojava i odnosa u reduciranom ključu, u tržišnim kategorijama“ (*Novi list*, 24. 2. 2019).

Osim što u slučaju *Ježeve kućice* služi i da bi prikrila stratešku marginalizaciju djela koja se vezuju uz mrske pojmove kao što su Jugoslavija i antifašizam, takozvana izbornost (kao generalni obrazovni trend) pospješuje demontažu dijeljenog znanja koje je preduvjet kolektivnog djelovanja. Nema dijaloga ako nema zajedničkih tema i zajedničkog jezika. Ako su

djeca, a onda i odrasli, atomizirani, ne posjeduju moć društvene promjene. Jasno je da svaki smisleni obrazovni program mora dozvoljavati određenu razinu fleksibilnosti i slobode izbora do kojih se dolazi kroz dijalog učenika/ca i učitelja/ica, ali fleksibilizacija u neoliberalnom kontekstu ne otvara dijalog već pospješuje tržišnu instrumentalizaciju ljudi i institucija. Nijedan izbor unutar obrazovanja nije slobodan ako je upravljani logikom maksimizacije ljudskog kapitala (Foucault 2008).

Ovisno o političkim orijentacijama roditelja i školskog osoblja, učitelji/ce koji ipak odaberu djeci preporučiti *Ježevu kućicu*, što je u načelu dozvoljeno, mogu biti optuženi za jugonostalgiju (Lončar 2016). Tabuizacija Jugoslavije, NOB-a, antifašizma i socijalizma nije s popisa za lektiru izbrisala samo Ćopića (*Ježeva kućica* i *Orlovi rano lete*), već i Anđelku Martić (*Pirgo*), Miroslava Antića (*Plavi čuperak*), Danka Oblaka (*Modri prozori*), Desanku Maksimović (*Bajke*), Arsena Diklića (*Ne okreći se, sine*), Vojina Jelića (*Ukradeno dvorište*)... Devedesetih godina stotine tisuća knjiga diljem Hrvatske bacane su i spaljivane. Ante Lešaja (*Knjigocid: Uništavanje knjiga u Hrvatskoj 1990-ih*) kaže o *Ježevoj kućici*, kao jednoj od njih: „Dvije su činjenice presudile Ćopiću: porijeklo (jedan Srbin iz Bosne, Krajišnik iz podgrmečkog kraja) i aktivno učešće u NOB-u“.

U osnovnoškolsku lektiru se 1991. godine uvode tekstovi vjerske tematike (*Bor koji je ostao neokićen: zbirka božićnih priča, Dijete je rođeno (božićna legenda)*), 1993. lektirna preporuka za prozu postaje *Moj tata spava s anđelima: mali ratni dnevnik* Stjepana Tomaša koji uključuje ustaške pjesme i pozdrave, a 1995. u popis je uvrštena novela *Opanci dide Vidurine* ustaškog zločinca Mile Budaka. Katolicizam i ideja etničke čistoće zamjenjuju sekularizam, antifašizam i internacionalizam kao nove sastavnice onoga što Raymond Williams (1965) naziva „selektivnom tradicijom“ koju definira kao „(...) ono što se sa stanovišta važeće dominantne kulture predstavlja kao 'Tradicija', značajna prošlost. Ali uvijek je suština u selekciji, u načinu na koji se iz čitavog dostupnog repertoara prošlosti i sadašnjosti odabiru određena značenja i prakse koje će se naglasiti, dok se neka druga značenja i prakse zanemaruju i isključuju“. Proces selekcije se u krojenju i poučavanju kurikuluma nikada ne eksplicira, a još manje dovodi u pitanje. Odabrana tradicija je podrazumijevan gradivni element statične slike stvarnosti koju se usvaja kroz obrazovni sustav.

Mjesto na popisima lektire devedesetih pronalaze i tradicionalne priče o lijepom ponašanju i usvajanju srednjeklasnih navada kao što je *Dobar dan, kako ste?* Jadranke Kosor. O takvim djelima bez ikakve književne vrijednosti Lennart Hellsing (1963) je napisao: „Sva pedagoška umjetnost je loša umjetnost, ali sva dobra umjetnost je pedagoška“. Da sud o kvaliteti umjetnosti Jadranke Kosor ne bismo donosili napamet, evo citata iz

njene knjige: „Učenje uvijek počinje u vlastitom domu uz mamu i tatu, brata, sestru, baku i djeda. U tu školu svi ste upisani, a posla je mnogo. (...) Valja naučiti priznati tuđe uspjehe i vlastite pogreške. U toj se školi uči i kako razumjeti druge ljude koji ne misle, ne rade i ne govore isto kao i vi“.

Posljednja se rečenica ne odnosi i na ljude koji govore srpski. To se da iščitati iz rada „*Ježeva kućica* kao pedagoški i jezični problem“ (2006) Stjepana Babića, akademika i jezikoslovca najzaslužnijeg za izbacivanje *Ježeve kućice* s popisa za lekturu 2005/06. školske godine u čiji je nacrt bila uvrštena. U spomenutom radu (koji se može pročitati i na izložbi *Izmišljanje boljeg svijeta* gdje stoji pored isprintanih novinskih članaka koji Ćopića neutemeljeno povezuju s četnicima) Babić kao glavni protuargument čitanju *Ježeve kućice* u prvom razredu osnovne škole ističe srpske riječi „koje bi učenike 1. razreda samo zbunjivale i otežavale im usvajanje prave pismenosti“.

Podsjetimo se o kojim se izrazima radi: „Ime Ježurka Ježić nije hrvatski nego Ježurko, ali to nije promijenjeno iako bi lako bilo promijeniti u hrvatski, ne smeta mu ni ritam ni srok, nego se šutke nameće srpski lik jer je upotrijebljen sedam puta i tako se zatire hrvatski jezični osjećaj za cijelu jednu kategoriju prilično poznatih razlika: brka – brko, Ciga – Cigo, čika – čiko, golja – goljo...“ (Babić 2006).

Takve razlike djeca niti razumiju niti bi trebala razumjeti. Štoviše, čitav naš nacionalni narativ ovisi o vjeri u to nerazumijevanje. Važnost jezičnih nijansi za hrvatski identitet, čija je izgradnja temeljna zadaća školstva kao državnog ideološkog aparata (Althusser 2015), sadržana je u pojmu alteriteta kao konstitutivne reference identitetu. „Artikuliranje bilo kojeg identiteta (...) neizbježno se oslikava na kontrastnoj pozadini drugosti, a ta artikulacija i stvara tu drugost i od nje dobija kognitivnu osnovu“, piše Marija Todorova u eseju „Da li je 'drugi' koristan pojam u međukulturnim odnosima?“ (2010).

„Poruka bi trebala biti nevina, dječja, ali vrlo je ozbiljna. Opasnija je od pornografskoga sadržaja koji je zabranjen djeci“, piše o *Ježevoj kućici* Nataša Božinović na Portalu Hrvatskoga kulturnog vijeća (19. 11. 2021). Fanova Ćopićeve poeme, tvrdi autorica, „djeci cijele Hrvatske, naturuju svoju ideologiju negacije hrvatstva. Nikakvu dječju književnost.“ „Poanta *Ježeve kućice* je upravo suprotna poanti fanova s hrvatskom adresom kućice. Ježu je najmilija njegova kućica, a ovima najmrža“.

Tko su *ovi*? „Druga“ nije samo Srbija. Božinović u svom napadu na Ježurku zaziva i gejeve i feministice i crnce i ateiste... čitav koloplet identiteta i političkih pozicija koje se iz desnog rakursa percipiraju kao prijetnja hrvatstvu i koje se kao takve redovito, neovisno o prirodi problematike, spominju u kompletu. Nadalje, na *Ježevu se kućicu* često implicitno polaže

čitav simbolički teret Balkana koji za hrvatsko fino društvo predstavlja utvaru od koje se bježi glavom bez obzira. Od '90-ih godina u novoj neovisnoj Republici Hrvatskoj zavlada balkanofobija bez presedana iz koje se sve ono što je srpsko ili jugoslavensko ili balkansko (pojmovi koji postaju u većoj ili manjoj mjeri sinonimi) žustro odbacuje kao ne-europsko, ne-moderno, ne-civilizirano i nazadno. Takvo generalno čišćenje od *balkanštine* neizbježno zahvaća i Ćopićevu književnost.

Institucionalni tretman *Ježeve kućice* kao nepoželjne i zastarjele motiviran je dakle prije svega (ali ne isključivo) vezom djela i autora s Narodnooslobodilačkom borbom i antifašizmom, te sa srpskim jezikom – neprijateljima nacionalnog mita samostalne Republike Hrvatske. Njeno izbacivanje iz popisa lektire i zamjena naslovima kao što su *Bor koji je ostao neokićen* i *Dobar dan, kako ste?* u skladu je s tradicionalnom ulogom dječje književnosti: internalizacijom dominantnih društvenih normi i selektivne tradicije.

Možemo li zamisliti povratak *Ježeve kućice* na obavezan popis lektire? Taj bi, svakako neizgledan pothvat, u aktualnoj političkoj konjunkturi zahtijevao potpuno *pohrvaćivanje* teksta (Ježurka-Ježurko, brka-brko) i kooptiranje njegove domoljubne poruke u okvire dominantne etno-nacionalističke ideologije kroz izbris konteksta u kojem djelo nastaje. Uglavnom se na taj način i danas govori o *Ježevoj kućici* u školama, ako se uopće govori. Takav narativ vidimo na portalu za analizu lektira *lektirko.hr*: „Bezvremenski karakter priče, smještene u prirodnom ambijentu bez konkretnih povijesnih referenci, omogućuje čitateljima svih generacija da se povežu s temeljnom porukom djela o vrijednosti vlastitog doma“. Kroz lik Ježurke Ježića „autor naglašava važnost poštovanja vlastitih korijena i očuvanja osobnog identiteta“ (12. 2. 2025).

U slučaju vraćanja Ježurke u obaveznu lektiru, znatne izmjene zahtijevala bi i javna percepcija Ćopića kao autora. Kako piše Nenad Veličković, Ćopića se može „nacionalizovati uglavnom tako da ga se odvoji od njegove partijske biografije i čita kao apolitičnog dječijeg pisca koji restaurira ruralne patrijarhalne i porodične vrijednosti“ (Veličković 2018: 155–156). Slično se dogodilo ranije spomenutom Vladimiru Nazoru. Njegova su djela, pjesme i pripovijetke, ostala na popisu obavezne lektire, ali o njima se u školama govori depolitizirano, formalistički i očišćeno od Nazorovog partizanskog iskustva i komunističke pozicije.

U svakom slučaju, nikakve promjene na (ionako sve irelevantnijem) popisu lektire same po sebi neće biti značajne ukoliko paradigma obrazovanja – razlozi i načini stjecanja znanja, razmišljanja, čitanja – ostane nepromijenjena. S druge strane, i knjige s aktualnog popisa –neovisno o namjerama

njegovih sastavljača – trpe kao i svaki kulturni tekst (u širokom smislu riječi) raznovrsna čitanja.

Neradikalna, štoviše sasvim konzervativna književna djela, kroz povijest su često urađala radikalnim idejama kod svojih čitatelja. Jedno od takvih čitanja, izvještava povjesničar Jonathan Rose (2001), bilo je ono mladog engleskog mlinara koji je, čitajući krajem 19. stoljeća priče o „herojima“ povijesti, pisane s namjerom dokazivanja vrijednosti vodstva iznimnih ličnosti i pokornosti ostalih, pročitao nasilnu dominaciju nad narodom prema kojoj je osjetio snažan otpor. Što je više autor „krunio i kanonizirao vladajuću klasu, to sam više osjećao da sam na strani običnih ljudi“, zapisao je u svome dnevniku budući predvodnik stranke rada. Autorova intencija ne odražava se uvijek u recepciji knjige i njenim individualnim interpretacijama, a sposobnost opozicijskog čitanja ne valja podcjenjivati ni kod djece. Svako će dijete drugačije čitati knjige kao što su *Opanci dide Vidurine* ili *Moj tata spava s anđelima*, a učinci različitih čitanja osjetit će se često tek godinama kasnije.

2. Radikalna čitanja *Ježeve kućice*

Neovisno o popisima lektire i državnim obrazovnim politikama, ostaje činjenica goleme popularnosti *Ježeve kućice* među mladim čitateljima i posljedično pitanje – kako se danas čita Čopićeva poema i kako bi se mogla čitati u okvirima aktualnog političkog konteksta? Kako bismo informiranije pristupili mogućnostima suvremenog čitanja *Ježeve kućice*, osvrnimo se kratko na različite pristupe stvaranju i interpretiranju dječje književnosti te njenoj ulozi u društveno-političkim procesima.

Dominantni pristup dječjoj književnosti onaj je didaktički. Utilitarno-odgojni element priča za djecu postavlja se u prvi plan prilikom procjene primjerenosti priče za određenu dob ili njene kvalitete. Ideal djeteta kao nevinog stvorenja koje valja čuvati od zala i perverzija odraslog svijeta zavladao je u drugoj polovici 19. stoljeća i do danas se tek mjestimice dovede u pitanje. Nevinost je kod takvog poimanja djece izjednačena s neznanjem o svemu što se označava kao ružno i loše. Zabrana kontakta s mislima koje će ih iskvariti odnosi(la) se, jasno, i na književnost namijenjenu djeci. U dječjoj fikciji se tako obično štuje pastoralna konvencija (Lurie 1998) – pretpostavlja se da je dječji svijet jednostavniji i benevolentniji od svijeta odraslih i da ga književnost kao takvog treba i predstavljati. Jedina zadaća koju takva književnost ima je ona didaktička – naučiti djecu lijepom ponašanju i moralnom postupanju.

Što je to lijepo ponašanje i kome je ono važno? U dječjim se knjigama obično ne upućuje na takva pitanja. To ne iznenađuje, kada uzmemo u obzir

kontekst čitavog obrazovnog sustava koji se temelji upravo na izbjegavanju problematike čije bi spominjanje moglo destabilizirati postojeće ideološke, političke, ekonomske strukture. U njemu se i prirodna i društvena stvarnost prikazuju kao statične i praktički nepromjenjive, izgrađene na zakonitostima i konvencijama čiji je opstanak – ako i nije apsolutno zagarantiran – barem poželjan. O svijetu se uči, piše Apple u *Ideologiji i kurikulumu* (1979), ne kao o fluidnom i složenom procesu obilježenom brojnim konfliktima, već pozitivistički, kao o nizu reificiranih institucija utemeljenih na općem konsenzusu. Što je lijepo a što moralno (ako se uopće razlikuje) zato se gotovo nikada ne dovodi u pitanje već se radi na internalizaciji vrijednosti dominantnih vrijednosti. Drugim riječima, dječja književnost i obrazovanje postaju agenti „buržuizacije“ (*embourgeoisement, ibid.*) – normalizacije životnih stilova, vrijednosti i interesa srednje klase.

Jedna od vizija drugačije obrazovne prakse, pa tako i drugačije dječje književnosti, ona je koju je artikulirao Paolo Freire. Njegova koncepcija obrazovanja zahtijevala je uspostavljanje kontinuiranog dijaloga, baziranog na proživljenim iskustvima kako djece tako i učitelja/ica. Taj se dijalog ne odvija u zrakopraznom prostoru u kojem odrasli kontroliraju što djeca uče, znaju i razumiju, već u širem društvenom, političkom i ekonomskom kontekstu koji nas uvjetuje i usmjerava.

Dječja književnost koja postavlja pitanja o svijetu u kojem živimo – oprečna onoj koja ga uljepšava – nužna je sastavnica obrazovnog procesa koji jača vezu „razumijevanje – djelovanje“ (Freire 1992). Odnosno, u obrazovnom sustavu koji naglašava dijalog i razumijevanje procesa koji oblikuju svijet i našu poziciju u njemu, važno mjesto ima i književnost koja destabilizira dominantne norme i vrijednosti.

Pripada li *Ježeva kućica* takvoj književnosti? Ne direktno. Njena poanta je u suštini prilično benigna. Skromnost i domoljublje kao pozitivne vrijednosti te pohlepa i izdajništvo kao pošasti u skladu su s dominantnim narativom socijalističkog društva u kojem djelo nastaje. Didaktičnost poeme i njena jasna pouka čine ju više nalik basni nego subverziji općeprihvaćenih normi razmišljanja i djelovanja. Međutim, u aktualnom političkom kontekstu, makar se vrijednosti *Ježeve kućice* načelno i dalje propagirale kao temeljne društvene vrijednosti, otvara se širok prostor za radikalno čitanje Čopićevog djela kao poligona za političku imaginaciju.

Jedan od fokusa u promišljanju poeme unutar današnjeg političkog konteksta svakako su procesi privatizacije javnih dobara i rasprodaje prirodnih i drugih bogatstava koji ga posljednjih desetljeća obilježavaju. Stjepan Babić na jednom mjestu kaže: „Ispuštanjem *Ježeve kućice* iz popisa za 1. razred osnovne škole nitko nije rekao da to nije vrijedno djelo (...) nego nije da se nađe u popisu. Uostalom, popis za prvi razred sadrži samo 14 djela

s napomenom: 'izabрати 4 djela, obavezno prvo'. Prvo su izbor bajki braće Grimm“. Čitanje bajki braće Grimm naravno nije samo po sebi problematično. No, u njihovom mjestu na hijerarhiji vrijednih književnih djela iščitava se ekonomska, politička i kulturna orijentacija Republike Hrvatske čiji narativ nacionalizma maskira politike servilnosti stranim (nerijetko upravo njemačkim) financijskim i političkim interesima.

Hrvatska pozicija nije mnogo drugačija od drugih država na periferiji globalnog kapitalističkog sustava. Jedan od aktualnih primjera podređivanja interesa vlastitog stanovništva onima stranih kompanija je plan britanske korporacije Rio Tinto za otvaranje rudnika litija u zapadnoj Srbiji. U zamjenu za zanemarivi postotak profita koji će se sliti u srpski budžet, nepopravljiva šteta neminovno će biti nanesena vodi, zemlji, zraku i ljudima čitave regije. Slična je, iako manje razgllašena, ekološko-socijalna problematika LNG terminala na otoku Krku, financiranog javnim novcem da bi se američki plin povoljno transportirao u Mađarsku i druge države.

„Neljudski svijet“ u kojem se napada aktiviste koji prosvjeduju protiv ekoloških katastrofa onaj je kojem se *Ježeva kućica*, kako ju danas možemo čitati, protivi. Ogledalo naše stvarnosti utjelovljeno je u zlikovcima – vuku, divljoj svinji i medu:

*Kućica, glupost! Moje mi njuške,
svoju bih dao za gnjile kruske.*

Ježurka ih zauzvrat otvoreno proziva:

*To samo hulje,
nosi ih vrag
za ručak daju
svoj rodni prag!*

Razgovor o *Ježevoj kućici* mogao bi biti i razgovor o antifašističkoj borbi nekada i sada te o njenim posljedicama u našim životima i zajednicama. Umjesto depolitizirane priče o šumskoj idili, Čopićevo bi se djelo moglo čitati kao proizvod političke situacije iz koje izvire, što bi uostalom – osim važnim znanjem o NOB-u – djecu opremilo i interpretativnim alatima za razumijevanje književnosti općenito, kao procesa koji je uvijek ukorijenjen u konkretne životne okolnosti koje ga oblikuju.

Uz imenovanje politika koje, kako ih možemo tumačiti, simboliziraju vuk, divlja svinja i medo, drugi fokus aktualnog čitanja *Ježeve kućice* moglo bi biti pitanje o poziciji koju zastupa Ježurka – na koji se to način može čuvati dom:

*Kučico draga, slobodo moja!
 Palato divna, drvenog svoda,
 kolijevko meka, lisnatog poda,
 uvijek ću vjeran ostati tebi,
 nizašto ja te mijenjao ne bi!
 U tebi živim bez brige, straha
 i branit ću te do zadnjega daha!*

U vrijeme sekuritizacije i militarizacije javnih prostora, a posebno državnih granica, goruća je tenzija između primordijalne potrebe za očuvanjem kvalitete svog životnog prostora i politika koje u to ime vrše nasilje nad ugroženim društvenim skupinama, ponajviše ljudima u pokretu. Često su pritom upravo oni koji nude svoju domovinu za gnjile kruške isti ti koji se najviše busaju u prsa kao njeni branitelji. Nasuprot dominantnoj nacionalističkoj ideologiji, „Tradiciji“ i isključivosti, Čopićeva poema može poslužiti kao uporište za drugačije razmišljanje o domu i njegovoj obrani.

Što znači živjeti „bez brige, straha“ i kako se to postiže, pitanje je o kojem bi djeca (i odrasli zajedno s njima) mogla razmišljati, temeljeći razmišljanje – kao što je to predlagao Freire – na vlastitim proživljenim iskustvima i pozitivnoj izgradnji otpornih zajednica, a ne na dogmi o Bogom danoj hrvatskoj naciji i njenim zamišljenim neprijateljima (Srbima, Arapima, homoseksualcima...). „Bolji i ljudskiji“ svijet koji bismo mogli zamisliti čitajući *Ježevu kućicu* onaj je u kojem ne volimo svoj dom ograđujući ga bodljikavom žicom, već radeći na tome da se u njemu osjećamo slobodno i bezbrižno.

Posljednji od fokusa novog čitanja *Ježeve kućice* koji ću ovdje naznačiti mogao bi biti onaj jezični. Jezik kojim piše Čopić nije srpski (pa tako i ne staje na žulj samo hrvatskim jezičnim puritancima) – on se najpreciznije može odrediti kao „jugoslavenski“. „Oprostite što miješam srpski i hrvatski, a služim se i bosanskom varijantom jezika“, izjavio je jednom prilikom sam Čopić – „draga mi je svaka lijepa riječ“. Čopićevo poigravanje s različitim varijantama našeg jezika na djecu može djelovati samo inspirativno i oslobađajuće. Umjesto da im se od malih nogu utjerava strah od srbizama, mladi bi čitatelji mogli uživati ljepotu i bogatstvo svog jezika neograničenog nacionalnim kompleksima. Širi vokabular koji bi im tako bio otkriven omogućio bi slobodnije i kreativnije izražavanje, a time i produbio njihove kognitivne dosege. Jer jezik nikada nije samo jezik – on je usko povezan s kategorijama našeg uma i njegovim mogućnostima. Ne treba posebno ni naglašavati kako bi demistifikacija „jugoslavenskog/ih jezika“ znatno pridonijela i osjećaju zajedništva – kako izvan državnih granica tako i unutar njih – tako što bi, između ostalog, otežala marginalizaciju onih koji se

koriste *nepravilnim* izrazima (bili oni srpski, bosanski, dijalektalni ili nešto četvrto), a koje se u aktualnom sustavu jezične instrukcije redovito implicitno ili eksplicitno ponižava.

Zaključak

Ježeva kućica je, uz niz drugih klasika jugoslavenske književnosti, izbrisana s popisa obavezne lektire u hrvatskim školama. Branka Ćopića osnovnoškolci više ne moraju čitati od 1993. godine. Razlog je povezanost autora i njegovog djela s, prije svega, antifašizmom – ali i Jugoslavijom, Balkanom, srpskim jezikom... Brojna su slična djela u lektirnim popisima zamijenjena tekstovima religijske i nacionalne tematike. Ako se o Ćopiću i govori, govori se depolitizirano, dezinficirano od ideja neskladnih s dominantnim državnim, političkim i obrazovnim narativom.

Djeca ipak i dalje čitaju (gledaju, slušaju) priču o Ježurki Ježiću. Takva nam situacija budi nadu u mogućnost repolitizacije teksta iz kojega danas možemo čitati: otpor rasprodaji svog doma, otvoreno pitanje kako da u njemu živimo slobodno i bezbrižno, ohrabrenje na slobodno korištenje čitavog jezičnog opsega koji naši i susjedni teritoriji sadrže. Kroz razumijevanje konteksta u kojem nastaje ova šumska basna i poruke koju sadrži možemo vježbati: kritičko razmišljanje o privatizaciji javnih dobara i prostora, fašističkim napadima na manjine pod izlikom patriotizma, jeziku kao alatu izgradnje zajednica, a ne podizanja zidova.

U aktualnom obrazovnom sustavu, izgrađenom na principima buržuizacije i internalizacije nacionalnog identiteta, jednaka je uloga zadana i književnosti. U nekom drugačijem sustavu koji bi svijet tumačio dinamično, kao niz nelinearnih procesa obilježenih sukobima i različitim perspektivama, književnosti za djecu bi se također pristupalo drugačije. Čitala bi se djela koja traže angažman s tekstem i njegovom stvarnošću, koja na ovaj ili onaj način korespondira s našom, te bi se o tom odnosu vodio dijalog. Jedino kroz razumijevanje ovog svijeta – u čemu nam književnost pomaže – ostvarivim činimo alternativni. I obrnuto: „Zamišljajući drugačije svjetove, djeca bi mogla postaviti pitanja o ovome“ (Mickenberg i Nel 2011).

Literatura

- Althusser, Louis (2015), *Ideologija i državni ideološki aparati*, Loznica: Karpos.
 Apple, Michael (1979), *Ideology and Curriculum*, London: Routledge.
 Babić, Stjepan (2006), „Ježeva kućica kao pedagoški i jezični problem“, *Jezik* 4: 132–146.
 Božinović, Nataša (2021), „Ježeva tv kućica i književne nagrade za zajednički jezik“, 19. 11. 2021, <https://www.hkv.hr/vijesti/komentari/38517-n-bozinovic-jezeva-tv-kucica-i-knjizevne-nagrade-za-zajednicki-jezik.html> (pristupljeno 26. 4. 2025).

- Bratonja Martinović, Ljerka (2019), „Marijana Hameršak: Neodgovorno je što 'Jezeve kućice' već desetljećima nema na popisu lektire“, *Novi list*, 24. 2. 2019, <https://www.novilist.hr/novosti/hrvatska/marijana-hamersak-neodgovorno-je-sto-jezeve-kucice-vec-desetljecima-nema-na-popisu-lektire/> (pristupljeno 1. 9. 2024).
- Čopić, Branko (1949), *Ježeva kuća*, Beograd: Novo pokolenje.
- Foucault, Michel (2008), *The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978–1979*, London: Picador.
- Freire, Paulo (1992), *Pedagogia da esperança: Um reencontro com a pedagogia do oprimido*, Sao Paulo: Editora Paz e Terra S/A.
- Hameršak, Marijana (2020) „Pluralni diskontinuiteti: jugoslavenska dječja književnost, popisi osnovnoškolske lektire i hrvatski kontekst“, *Detinjstvo* 46: 9–17.
- „Ježeva kućica – Izmišljanje boljeg sveta“, *muzej-jugoslavije.org*, n.d. <https://muzej-jugoslavije.org/exhibition/jezeva-kucica-izmisljanje-boljeg-sveta/> (pristupljeno 3. 9. 2024).
- Kralj, Ira (2019), „Nismo izbacili Ježevu kućicu, iz lektire, to je lažna vijest!“, *24 sata*, 18. 2. 2019, <https://www.24sata.hr/news/nismo-izbacili-jezevu-kucicu-iz-lektire-to-je-lazna-vijest-614851> (pristupljeno 2. 9. 2024).
- Lektirko.hr*. „Ježeva kućica lektira – Najbolji Kratki Sadržaj i Analiza za Školu“, 12. 2. 2025, <https://lektirko.hr/jezeva-kucica-lektira/> (pristupljeno 26. 4. 2025).
- Lešaja, Ante (2012), *Knjigocid : uništavanje knjiga u Hrvatskoj 1990-ih*, Zagreb: Profil knjiga, Srpsko narodno vijeće.
- Lončar, Zvonko (2016), „Lektira za prvašice: Kako su ježa deložirali iz njegove kućice“, *Varazdinski.hr*, 1. 2. 2016, <https://varazdinski.net.hr/vijesti/drustvo/14075/kako-su-jeza-delozirali-iz-kucice-ili-o-lektiri-za-prvasice/> (pristupljeno 3. 9. 2024).
- Lurie, Alison (1998), *Don't Tell the Grown-Ups: The Subversive Power of Children's Literature*, Boston: Little, Brown.
- Mickenberg, Julia, and Philip Nel (2011), “Radical Children’s Literature Now!”, *Children's Literature Association Quarterly* 36: 445–473.
- Naiditch, Fernando (2010), “Critical Pedagogy and the Teaching of Reading for Social Action”, *Critical Questions in Education* 1 (2): 94–107.
- Rose, Jonathan (2001), *The Intellectual Life of the British Working Classes*, New Haven, Connecticut: Yale University Press.
- Todorova, Maria (2010), „Da li je 'drugi' koristan pojam u međukulturnim odnosima?“ u Ivan Čolović (prir.), *Dizanje prošlosti u vazduh: Ogledi o Balkanu i Istočnoj Evropi*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Todorova, Maria (2017), *Imaginarni Balkan*, Zagreb: Naklada Ljevak.
- Williams, Raymond (1965), *The Long Revolution*, London: Penguin/Pelican.

Eva Marija Jurešić

HEDGEHOG'S HOME: IMAGINING A BETTER WORLD

Summary

An overview of the socio-political conflicts that accompanied the removal of *Hedgehog's Home* (Branko Ćopić, 1949) from the Croatian list of compulsory primary school reading depicts the post-Yugoslav political context which is largely lead by processes of nation building and erasing of socialist and anti-fascist ideas from school curricula. The text explores different possibilities of the relationship that children's literature can take with the world. Some guidelines are offered for a contemporary radical reading of *Hedgehog's Home* as a starting point for political imagination, which in turn is applied to the paradigms that led to Ćopić's expulsion from schools in the first place.

Keywords: antifascism, children's literature, Hedgehog's Home, Yugoslavia, required reading, nationalism, education, political imagination, radical literature.